

СПОРТИВНІ АМБАСАДОРИ ВЕТЕРАНИ

**НАЦІОНАЛЬНІ
І СВІТОВІ ПРАКТИКИ
ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ**

СПОРТИВНІ АМБАСАДОРИ ВЕТЕРАНИ

**НАЦІОНАЛЬНІ
І СВІТОВІ ПРАКТИКИ
ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ**

Київ 2021

Це дослідження стало можливим завдяки підтримці Програми реінтеграції ветеранів IREX. Вміст є виключною відповідальністю ГО «Повернись живим!» і не обов'язково відображає погляди IREX

Підготовлено ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!»

Точність інформації перевірено. Вважаємо, що інформація є коректною та актуальною на перший квартал 2021 року. ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» не несе відповідальності за наслідки використання цієї інформації з іншою метою або в іншому контексті.

Дизайн та верстка: Надія Грекович

ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!»

вул. Богдана Хмельницького, 32, офіс 41,
місто Київ, Україна, 01030

+38 044 338 3 338

savelife.in.ua

info@savelife.in.ua

ЗМІСТ

Список скорочень	4
------------------------	---

ВСТУП.....	5
-------------------	----------

Актуальність і проблематика	5
Мета дослідження	6
НПА	6

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНІ ПРАКТИКИ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	8
---	----------

1.1. Державна політика	8
1.2. Недержавна підтримка	10

РОЗДІЛ 2. ІНОЗЕМНІ ПРАКТИКИ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	13
--	-----------

2.1. Сполучені Штати Америки	13
2.2. Велика Британія	19
2.3. Канада.....	21
2.4. Хорватія	22

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФСР	24
---	-----------

ВИСНОВОК.....	28
----------------------	-----------

Список скорочень

АТО	Антитерористична операція
БФ	благодійний фонд
ВРУ	Верховна рада України
ГО	громадська організація
ГС	громадська спілка
КМУ	Кабінет міністрів України
НПА	нормативно-правовий акт
ООС	Операція Об`єднаних сил
ОПУ	Офіс Президента України
ФСР	фізкультурно-спортивна реабілітація
ЦОВВ	центральний орган виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність і проблематика

У 2014 році після початку збройної агресії Російської Федерації проти України постало питання реабілітації ветеранів. Здебільшого тих, хто отримав поранення або ушкодження.

На 31 липня 2020 року приблизно 9 700 – 10 700 військово-службовців отримали поранення або ушкодження внаслідок участі в АТО та/або ООС¹ (орієнтовно 2,4 – 2.6 % від загальної кількості учасників бойових дій, яких налічується майже 400 тис.²). Для відновлення функціональних можливостей організму таких осіб необхідно використовувати різні інструменти, зокрема фізкультурно-спортивну реабілітацію (далі – ФСР).

Фізкультурно-спортивна реабілітація³ – система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для поліпшення фізичного і психологічного стану.

Тобто фізкультурно-спортивною реабілітацією не можуть бути наприклад спортивні змагання, в рамках яких не проводиться попередня реабілітація і підготовка.

Але, в наявній системі ФСР ветеранів є ряд основних проблем:

- відсутність законодавчого регулювання поняття “ветеранський спорт”;
- відсутність Федерації ветеранського спорту;
- кількість реабілітаційних центрів і місць у наявних, що можуть покрити попит ветеранів на ФСР;
- низька популярність фізкультурно-спортивної реабілітації серед ветеранів.

¹ Дані управління верховного комісара ООН з прав людини у відповідь на запит Радіо Свобода: <https://bit.ly/2Rd1LOA>.

² На 1 вересня 2020 року кількість учасників бойових дій - 398 941 особа: <https://bit.ly/3rY8Zm8>.

³ Визначення фізкультурно-спортивної реабілітації в ЗУ “Про фізичну культуру і спорт”: <https://bit.ly/2PHm2f0>.

Результатами цього дослідження будуть можливі шляхи вирішення вищевказаних проблем.

Мета дослідження

Оцінити національні і світові практики та надати пропозиції для розвитку системи ФСР в Україні.

Нормативно-правові акти (далі - НПА)

НПА, що регулюють ФСР ветеранів:

1. Конституція України⁴.

2. Закони України:

- “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”⁵;
- “Про фізичну культуру і спорт”⁶;
- “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні”⁷.
- “Про підтримку олімпійського, паролімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні”⁸;

3. Постанови Кабінету міністрів України:

- від 05.12.2018 № 1021⁹ “Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року”;
- від 04.11.2020 № 1089¹⁰ “Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року”.

⁴ Конституція України: <https://bit.ly/2PGz4t2>.

⁵ ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”: <https://bit.ly/2RfWRk0>.

⁶ ЗУ “Про фізичну культуру і спорт”: <https://bit.ly/2PANKBk>.

⁷ ЗУ “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні”: <https://bit.ly/3dJE9bR>.

⁸ ЗУ “Про підтримку олімпійського, паролімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні”: <https://bit.ly/3xqdwBN>.

⁹ Постанова КМУ від 05.12.2018 № 1021: <https://bit.ly/3d1s5ni>.

¹⁰ Постанова КМУ від 04.11.2020 № 1089: <https://bit.ly/2Rb7UuD>.

4. Розпорядження Кабінету міністрів України.

5. Постанови Кабінету міністрів України.

6. Укази Президента України:

7. Інші нормативно-правові акти.

РОЗДІЛ 1.

НАЦІОНАЛЬНІ ПРАКТИКИ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

1.1. Державна політика

Державну політику у сфері ФСР ветеранів формують Верховна рада України (далі - ВРУ), Президент України і Кабінет міністрів України (далі - КМУ) та окремі міністерства.

Всі вищевказані органи державної влади так чи інакше роблять свій внесок у розвиток ФСР, але окремо потрібно виділити тих, хто саме реалізує державну політику:

Міністерство молоді та спорту України

Є основним центральним органом виконавчої влади (далі – ЦОВВ), що реалізує державну політику у сфері ФСР.

При міністерстві є Національний комітет спорту інвалідів України (далі – Нацкомітет спорту інвалідів), якому підпорядковується Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю “Інваспорт” (далі - Укрцентр “Інваспорт”). Одним із основних завдань і Нацкомітету спорту інвалідів, і Укрцентру “Інваспорт” є саме ФСР ветеранів з інвалідністю.

З початку Операції Об’єднаних сил (30 квітня 2018 року)¹¹ і на 1 січня 2020 року¹² регіональними центрами (25 закладів по Україні, що входять до складу Укрцентру “Інваспорт”) з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, було залучено 427 ветеранів з інвалідністю до фізкультурно-оздоровчих та реабілітаційних заходів.

Найбільш популярними видами спорту серед ветеранів з інвалідністю є: легка атлетика, пауерліфтинг, плавання, стрільба з

¹¹ Указ Президента України №116/2018 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»: <https://bit.ly/3n9qYW8>.

¹² Звіт про роботу Укрцентру “Інваспорт” у 2019 році: <https://bit.ly/3uB2NCr>.

лука, армспорт, стрільба кульова, настільний теніс, шахи, футбол і спортивна рибалка.

Нацкомітет спорту інвалідів залучає ветеранів з інвалідністю до національних збірних з різних видів паралімпійського спорту. Наприклад, три учасники бойових дій були включені до складу національної збірної стрільби з лука серед осіб з ураженнями опорно-рухового апарату на 2020 рік.

Міністерство ветеранів України

В міністерстві є профільний заступник міністра з питань медичного забезпечення, психологічної і спортивної реабілітації, а також соціальної та професійної адаптації ветеранів. Наразі цю посаду займає Ігор Безкаравайний.

При цьому діяльність міністерства щодо ФСР ветеранів має кілька основних напрямів:

- співпраця з іноземними органами державної влади;
- співпраця з ЦОВВ та іншими органами державної влади в Україні, органами місцевого самоврядування, а також приватним сектором і недержавними організаціями;
- організація Invictus Games і Warrior Games, а також популяризація цих спортивних змагань;
- нормотворча робота (наприклад над змінами до Закону “Про фізичну культуру і спорт”, щоб ветеранський спорт став окремим видом спортивної діяльності¹³).

Також слід згадати про Президента України, при якому є Уповноважений Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій. Наразі цю посаду займає Вадим Свириденко.

23 серпня 2020 року Президент України Володимир Зеленський Указом № 342/2020¹⁴ затвердив Національну стратегію розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни (далі – Нацстратегія розвитку системи ФСР ветеранів).

¹³ “Міністерство працює над змінами до Закону “Про фізичну культуру і спорт”, щоб зробити ветеранський спорт окремим видом спортивної діяльності” - Лапутіна: <https://bit.ly/3uzU5V6>.

¹⁴ Указ Президента України №342/2020 від 23 серпня 2020 року: <https://bit.ly/3cV7Uat>.

1.2. Недержавна підтримка

В Україні до недержавної підтримки розвитку системи ФСР ветеранів здебільшого можна віднести діяльність громадських і благодійних організацій.

Водночас **органи місцевого самоврядування** також підтримують ФСР ветеранів на місцевому рівні, а саме:

- сприяють у виділенні спортивних залів та майданчиків, де можуть тренуватись ветерани і проходити спортивні змагання;
- виділяють кошти з місцевих бюджетів на спортивні заходи тощо.

Благодійний фонд (далі – БФ) “Повернись живим” і неурядова організація Центр стратегічних комунікацій StratCom Ukraine спільно з Міністерством ветеранів України є співорганізаторами¹⁵ міжнародного спортивного змагання для військовослужбовців та ветеранів з інвалідністю “Ігри нескорених” (англ. Invictus Games) з 2019 року¹⁶.

Детальніше див. Розділ 2. Іноземні практики фізкультурно-спортивної реабілітації - 2.2. Велика Британія

Національна збірна України бере участь у змаганнях з 2017 року. При цьому у 2021 році кількість учасників від української збірної збільшилась з 15 до 20 людей. Це означає, що за три роки участі у змаганнях до збірної доєднались 50 осіб. Тобто ці ветерани та військовослужбовці пройшли процес ФСР та підготовки до змагань.

Також вищевказані неурядові організації і міністерство спільно з **Федерацією стронгмену України** є співорганізаторами¹⁷ участі України в міжнародних адаптивних змаганнях “Ігри Воїнів” (англ. Warrior Games), для військовослужбовців і ветеранів, які отримали поранення, були травмовані або захворіли, виконуючи службові обов’язки.

¹⁵ Організаційний комітет національної збірної України у Invictus Games: <https://bit.ly/3a2TCmy>

¹⁶ Міністерство у справах ветеранів спільно з БФ «Повернись Живим» та StratCom Ukraine офіційно стали головними організаторами Invictus Games: <https://bit.ly/3sJ5hNI>.

¹⁷ Організаційний комітет національної збірної України у Warrior Games: <https://bit.ly/325DNHu>

Детальніше див. Розділ 2. Іноземні практики фізкультурно-спортивної реабілітації - 2.1 Сполучені Штати Америки.

Українська збірна Warrior Games складається із 40 учасників бойових дій і братиме участь вперше у цьому році.

Ще одним проєктом БФ “Повернись живим” і StratCom Ukraine є **“Спортивні амбасадори”** – програма особистісного та професійного навчання ветеранів, які власним прикладом залучатимуть інших ветеранів займатись спортом і вести здоровий спосіб життя.

Програма поділяється на теоретичну і практичну частини у такому порядку:

1. Навчання з дисциплін – 8 днів

Включає у себе курси і лекції з психології, спорту (зокрема адаптивного), лідерства, менторства, публічної діяльності, тренерства.

2. Практика - 2 місяці

Проведення виступів, лекцій і тренінгів для ветеранів, а також проведення групових занять з ветеранами із адаптивних видів спорту.

3. Поглиблене навчання - 5 днів

Аналіз отриманого досвіду і курс “Як навчати та тренувати інших”.

При цьому є три різні ролі в якості амбасадорів, які ветерани можуть обрати для себе:

- Спікер, громадський діяч;
- Тренер чи асистент тренера;
- Професійний спортсмен.

БФ “Відродження Захисників України (англ. Revived Soldiers Ukraine) та реабілітаційний центр NextStep Ukraine, діяльність якого спрямована на нейрореабілітацію військовослужбовців з травмами центральної нервової системи (головного та спинного мозку).

Наразі 60 військовослужбовців¹⁸, які зазнали поранень пройшли реабілітацію в центрі NextStep. З них 13 осіб пройшли довго-

¹⁸ Кількість військовослужбовців, які пройшли реабілітацію в NextStep: <https://bit.ly/3mHcigx>.

строкову реабілітацію терміном шість місяців, сума якої складає 16 - 20 тис. доларів для однієї людини.

Рух Ветеранів України.

В рамках громадської спілки “Рух Ветеранів України” (далі – ГС РВУ) є багато громадських організацій, що займаються ФСР ветеранів (список є неповним):

- громадська організація (далі - ГО) “Ветеранське братерство” Є співorganizатором реабілітаційного центру “Братерська цитадель” в Харкові, який займається психологічною і ФСР ветеранів.

- ГО AVC int.;

В структурі ГО є Emergency medical responder (укр. Медична Служба Масових Заходів, далі - EMS) - група медиків, яка займається навчанням спеціалістів служб безпеки, державних установ і військових у таких напрямках як: тактика, медицина, психологічне забезпечення, тощо.

Також одним із напрямків діяльності EMS є медичне супроводження заходів ФСР ветеранів.

- ГО “Асоціація учасників та інвалідів АТО” в м. Миколаїв.

Організація займається просуванням ветеранів у реабілітаційні центри по Україні, популяризацією ФСР і підтримкою спортивних заходів, а також співпрацює з органами місцевого самоврядування щодо можливостей фізичного відновлення ветеранів.

РОЗДІЛ 2.

ІНОЗЕМНІ ПРАКТИКИ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В цьому розділі частково описані іноземні практики ФСР ветеранів Сполучених Штатів Америки, Канади, Великої Британії і Хорватії.

Ветеранами в США, Канаді і Великій Британії вважаються військовослужбовці, які завершили службу, а також учасники бойових дій збройних конфліктів. Водночас в Хорватії ветеранами вважаються учасники Війни Хорватії за незалежність.

2.1. Сполучені Штати Америки

На серпень 2018 року¹⁹ в Сполучених Штатах Америки (далі – США) налічується орієнтовно 19.2 млн ветеранів, з яких близько 4.1 млн осіб брали участь у війнах і конфліктах після 1990 року. Водночас 1.7 млн ветеранів періоду після 11 вересня 2001 року мають інвалідність.

В США є багато програм, грошових компенсацій, спортивних заходів тощо, які функціонують у сфері ФСР. Уряд і штати всіляко підтримують військовослужбовців для їхнього відновлення і повернення у цивільне життя.

Крім того, в США є багато недержавних організацій і приватних компаній, діяльність яких спрямована на ФСР ветеранів, а саме на підтримку програм, спортивних заходів, тощо на загальнонаціональному рівні та на рівні окремих штатів. Також недержавні організації і приватні компанії мають свої інструменти відновлення ветеранів, серед яких фізкультурно-реабілітаційні заходи, менторська підтримка, тощо.

¹⁹ Number of veterans and veterans with disabilities in the USA: <https://bit.ly/32b6XEU>.

Міністерство у справах ветеранів

При міністерстві функціонує Управління охорони здоров'я ветеранів (англ. Veterans Health Administration²⁰), в рамках якого є офіс National Veterans Sport Programs and Special Event²¹, що відповідає за функціонування групи заходів і програм з адаптивного спорту:

- Adaptive Sports Grant Program²² (далі - ASGP) - суть програми полягає у наданні грантів недержавним організаціям, діяльність яких спрямована на реабілітацію через адаптивний спорт, зокрема для ветеранів.

Організація може отримати грант, якщо буде відповідати вимогам і тільки через урядовий грантовий портал - grants.gov. В 2020 році 119 організацій²³ отримали гранти за програмою ASGP.

- Athlete Stipend Program²⁴ (далі - ASP) - місячна стипендія на підготовку для ветеранів з інвалідністю, які тренуються в паралімпійських видах спорту або відібрані до національної олімпійської збірної.

Для отримання ASP є дві умови (виконання будь-якої з них надає можливість отримати стипендію):

→ ветеран-спортсмен повинен бути класифікований на національному або міжнародному рівні федерацією паралімпійських видів спорту;

→ ветеран-спортсмен повинен мати рейтинг інвалідності 30 % або більше, а також бути обраним до складу національної олімпійської збірної. Особа може отримати стипендію на будь-який місяць, під час якого буде готуватись до змагань.

Варто зауважити, в США особі присвоюється рейтинг інвалідності (його визначає Міністерство у справах ве-

²⁰ Veterans Health Administration: <https://bit.ly/3deDxfn>.

²¹ National Veterans Sport Programs and Special Event: <https://bit.ly/3e2ST63>.

²² VA Adaptive Sports Grant Program: <https://bit.ly/3g87eRs>.

²³ VA Adaptive Sports Grant Recipients 2020 List: <https://bit.ly/2RIAgCv>.

²⁴ Athlete Stipend Program: <https://bit.ly/32eO1VG>.

теранів²⁵ або Міністерство оборони, якщо програма або пільга надається в рамках цього відомства). Рейтинг надається на основі тяжкості стану травми.

Сума стипендії на 2021 рік складає 653,9 долара, але може збільшуватись в залежності від кількості утриманців в сім'ї.

- National Rehabilitation Events

До National Rehabilitation Events належить два фізкультурно-спортивні тижневі заходи з літніх та зимових видів спорту і три спортивні змагання:

→ National Disabled Veterans Summer Sports Clinic²⁶;

Захід пропонує поєднання щоденних реабілітаційних заходів (протягом одного тижня) та тренування у різних видах адаптивного літнього спорту.

Варто зауважити, що під час заходу навчають тренуватись і після проходження реабілітації ветеран може самостійно продовжувати тренування у тому виді спорту, який обрав. Основними спонсорами, крім Міністерства ветеранів є недержавні організації - Wounded Warrior Project та Veterans Canteen Service.

За 2019 рік в івентів взяли участь²⁷ 130 ветеранів з інвалідністю, в попередні роки по 120 осіб²⁸²⁹.

У 2020 році дослідники Veteran Affairs San Diego Health Care System і Department of Psychology, University of Zürich провели дослідження³⁰ серед 74 ветеранів, які пройшли реабілітацію в National Disabled Veterans Summer Sports Clinic .

Було виявлено:

– тижневий захід зменшив симптоми депресії та тривожності у ветеранів;

²⁵ About VA disability ratings: <https://bit.ly/3wOrXQ5>.

²⁶ National Veterans Summer Sports Clinic: <https://bit.ly/3wUC7ib>.

²⁷ 12th annual National Veterans Summer Sports Clinic: <https://bit.ly/3dYrgLj>.

²⁸ 11th annual National Veterans Summer Sports Clinic: <https://bit.ly/3g54wMf>.

²⁹ 10th annual National Veterans Summer Sports Clinic: <https://bit.ly/3mHQp0K>.

³⁰ Kristen H. Walter, Nicholas P.Otis, A.C.Del Re, Casey B.Kohen, Lisa H.Glassman, Kathleen M.Ober, Michal Kalli Hose. The National Veterans Summer Sports Clinic: Change and duration of psychological outcomes: <https://bit.ly/3mHRTIt>.

– відбулось покращення “позитивного ефекту”³¹ і соціального функціонування, а також зменшення “негативного ефекту”;

– депресія і тривога зменшувалась під час занять;

– базовий стан, з яким ветерани прийшли на захід відновився через 3 місяці, після його завершення.

→ National Disabled Veterans Winter Sports Clinic (далі – NDVWSC);

Національний захід для ветеранів з інвалідністю пропонує тижневу реабілітацію у комплексі з різними видами адаптивного зимового спорту.

Захід почали³² проводити у 1987 році із 90 учасниками і наразі проводить 35-тий тижневий івент для близько 400 ветеранів у віртуальному режимі. У розпорядженні заходу є 200 професійних інструкторів із зимових видів адаптивного спорту.

В NDVWSC налічується майже 100 спонсорів³³. Це означає, що організатори активно залучають сторонню підтримку серед приватних і недержавних організацій. Так за 2019 рік було зібрано близько 1,4 млн. доларів на діяльність клініки і відповідно реабілітацію ветеранів.

У 2009 році дослідники із University of Pittsburgh у співавторстві з дослідниками University of Texas Medical Branch виявили³⁴, що 98 % ветеранів з інвалідністю, які брали участь у тижневому заході, а також в National Veterans Wheelchair Games повідомили про покращення їхньої якості життя (Quality of Life - QoL), а саме поліпшились стосунки з друзями і підвищилась здатність бути конкурентоспроможними. У дослідженні брали участь 132 ветерани з інвалідністю, з них 92 % розширили свої знання про спорт, а 84 % відчували прийняття інвалідності.

³¹ “Позитивний ефект” означає схильність людини переживати позитивні емоції і позитивно взаємодіяти з іншими. Водночас “негативний ефект” передбачає більше відчуття негативних емоцій і негативне ставлення до оточуючих: <https://bit.ly/3mKaaVr>.

³² 2021 National Disabled Veterans Winter Sports Clinic goes virtual: <https://bit.ly/2RyBBGk>.

³³ Sponsors of The National Disabled Veterans Winter Sports Clinic: <https://bit.ly/3adyVnO>.

³⁴ Sporer M., Fitzgerald S., Dicianno B., Collins, D., Teodorski, E., Pasquina, P., & Cooper, R. (2009). Psycho-social impact of participation in the National Veterans Wheelchair Games and Winter Sports Clinic: <https://bit.ly/3seg5U0>.

→ National Veterans Wheelchair Games;
National Veterans Wheelchair Games – це найбільші щорічні спортивні змагання на інвалідних візках для ветеранів у різних видах спорту.

У 2021 році будуть проводитись вже 40-ві спортивні змагання. До цього у 2019 році у 39-х іграх взяли³⁵ участь більше 600 ветеранів з інвалідністю.

→ National Veterans Golden Age Games;
Спортивні змагання³⁶ у різних видах адаптивного спорту для ветеранів віком від 55 років і більше.

З початку заснування в 1985 році у змаганнях брали участь 115 осіб. Протягом всього часу існування змагань кількість учасників зростала і у 2018 році в іграх взяли участь вже понад 800 ветеранів.

Крім самих змагань учасники попередньо проходять реабілітацію в спеціально визначених центрах і тренуються.

→ National Disabled Veterans TEE (Train, Expose, Experience) Tournament;

Тижневий захід реабілітації для ветеранів з інвалідністю, де навчають грі в адаптивний гольф.

При цьому ветерани можуть займатися іншими видами спорту, але основний акцент залишається на гольфі.

Після проходження тренування і підготовки, особи беруть участь у турнірі. З 2017 року в турнірі регулярно беруть участь³⁷ понад 250 ветеранів з інвалідністю щорічно.

Міністерство оборони

В структурі міністерства є Офіс догляду воїнів³⁸ (англ. The Office of Warrior Care), що реалізує Military Adaptive Sports Program³⁹ (далі – MASP). Діяльність програми спрямована саме на ФСР ветеранів.

³⁵ 2019 National Veterans Wheelchair Games - numbers of participants: <https://bit.ly/3dWb2SW>.

³⁶ About The National Veterans Golden Age Games: <https://bit.ly/2QIGh1N>.

³⁷ Numbers of participants in The 24th annual National Disabled Veterans TEE Tournament: <https://bit.ly/3s-gX7fi>.

³⁸ The Office of Warrior Care: <https://bit.ly/2Q5d0si>.

³⁹ Military Adaptive Sports Program: <https://bit.ly/2QvKjV5>.

MASP пропонує ветеранам з інвалідністю три напрями щодо ФСР:

- віртуальні клініки, що допомагають ветеранам вдосконалювати свої навички в адаптивних видах спорту:
 - плавання;
 - велоспорт;
 - стрільба з лука;
 - регбі на інвалідному візку;
 - біг;
 - пауерліфтинг тощо.
- Adaptive Sports Site Coordinators – консультанти, які пропонують ветеранам різноманітні центри адаптивного спорту, мультиспортивні табори та менторство в громадах.
- Regional Coordinators – консультанти, які працюють у військових лікувальних закладах конкретних видів військ і штатів та запрошують ветеранів взяти участь в одній з програм:
 - Navy Wounded Warrior - Safe Harbor;
 - Air Force Wounded Warrior Program;
 - Marine Corps Wounded Warrior Regiment;
 - Special Operations Command Warrior Care Program;
 - Army Warrior Care (далі – AWC).

Кожна з цих програм забезпечує повний цикл від процесу реабілітації до участі у спортивних змаганнях.

До кола відповідальності MASP входить також організація щорічних міжнародних спортивних змагань **Warrior Games**.

Warrior Games – міжнародні спортивні змагання організовані Міністерством оборони США для поранених військовослужбовців та ветеранів, які змагаються у **12 видах адаптивного спорту**: стрільба з лука, гребля на тренажерах, гольф, біг, метання, велоспорт, плавання, баскетбол на інвалідних візках, регбі на візках, пауерліфтинг, стрільба зі зброї та сидячий волейбол.

У 2021 році у змаганнях братимуть участь військовослужбовці і ветерани з України, Австралії, Великобританії, Данії, Нідер-

ландів і Грузії. Крім того, учасниками змагань з боку США є військовослужбовці і ветерани, які пройшли реабілітацію через вищевказані програми MASP.

З початку існування змагань і до 2019 року понад 2300 військовослужбовців з різних країн взяли участь у Warrior Games.

2.2. Велика Британія

На 2017 рік у Великобританії налічувалось⁴⁰ 2,4 млн ветеранів. Міністерство оборони Великобританії займає ключову роль у реалізації державної політики щодо ФСР ветеранів.

В рамках міністерства була створена ініціатива **The Defence Recovery Capability**⁴¹ (далі – DRC), що призначена для скоординованої підтримки ветеранів і військовослужбовців, які отримали поранення чи ушкодження під час служби. Ініціатива реалізується в партнерстві з неурядовими організаціями Help for Heroes і The Royal British Legion.

Help for Heroes - британська благодійна організація, що надає життєву підтримку ветеранам, які були поранені або зазнали ушкодження під час виконання службових завдань, а також їхнім сім'ям.

The Royal British Legion – британська благодійна організація, що надає фінансову, соціальну та психологічну підтримку ветеранам збройних сил та їхнім сім'ям.

Ініціатива надає доступ до всіх можливих ресурсів та заходів з фізичного і психологічного відновлення, як для подальшого повернення на військову службу, так для повернення у цивільне життя. Кожному, хто отримав поранення чи ушкодження DRC надає **Individual Recovery Plan** (далі – IRP, укр. індивідуальний план відновлення).

IRP включає в себе такі аспекти відновлення як, медичне обслуговування, соціальне забезпечення, житло, освіту, перекваліфікацію і працевлаштування.

За індивідуальним планом особи потрапляють в **The Battle Back programme**, яка має на меті відновлення функціональ-

⁴⁰ Number of Veterans in the UK: <https://bit.ly/3dHBv7T>.

⁴¹ The Defence Recovery Capability: <https://bit.ly/3sEfr2c>.

них можливостей людини за допомогою адаптивного спорту і включає в себе різноманітні спортивні та навчальні заходи.

Help for Heroes, The Royal British Legion та інші благодійні організації є співорганізаторами і спонсорами програми Battle Back⁴².

Спершу людина потрапляє в **Battle Back at Defence Medical Rehabilitation Centre**, де вона залучається до певних видів активного відпочинку на відкритому повітрі, таких як водні лижі, гольф, стрільба, їзда на велосипеді тощо, після попередньої фізичної реабілітації.

*Якщо стан особи особливо складний або відновлення буде складати більше 56 днів (8 тижнів), то вони передаються до **Personnel Recovery Units**, які забезпечують довготривале відновлення.*

Далі особа за індивідуальним планом може потрапити в один з шести **Personnel Recovery Centres**. Ці заклади не є реабілітаційними центрами чи лікарнями, вони слугують для комфортного проживання, зустрічей із сім'єю, тренувань у багатьох видах спорту.

Одним із таких центрів є **Battle Back Centre Lilleshall**, де особа проходить тижневий захід реабілітації. Тут вона вдосконалює свої навички і має змогу пройти тренування у таких видах спорту як скелелазіння в приміщенні, баскетбол на інвалідних візках, стрільба з лука, бадмінтон на візках тощо.

При цьому ті, хто захоче підняти свій рівень в певному виді адаптивного спорту може повернутись у Lilleshall.

За рік в центрі проходить 24 курси реабілітації, на яких присутні в середньому 14 - 15 військовослужбовців і ветеранів. Тобто всього за рік проходить реабілітацію 336 - 360 осіб. При цьому в центрі може розміщуватись до 24 осіб одночасно.

Якщо особа хоче підняти на професійний рівень в адаптивному спорті, вона може скористатись ініціативою **Battle Back Expeditions and Elite Sports**.

В рамках ініціативи військовослужбовці і ветерани мають змогу брати участь у Warrior Games (США) в складі національної збірної.

⁴² The Battle Back programme: <https://bit.ly/32E3GOT>.

Окремо існує програма **Battle Back Phoenix**, яка створена і керується недержавною організацією Help for Heroes. Після виконання індивідуального плану, якщо людина хоче залишатись у спорті, вона може нею скористатись і продовжити тренування вже у спортивних центрах **Help for Heroes**.

Invictus Games

Invictus Games – це міжнародні спортивні змагання для поранених, ушкоджених і хворих військовослужбовців і ветеранів, що були засновані Принцом Гаррі і його Фондом Invictus Games. Змагання проходять у таких видах спорту⁴³ як стрільба з лука, легка атлетика, велоспорт, гребля на тренажерах, водіння автомобіля, пауерліфтинг, сидячий волейбол, плавання, баскетбол на інвалідних візках і регбі на інвалідних візках.

З 2014 року пройшло чотири змагання участь в яких взяли 1926 військовослужбовців і ветеранів. У 2022 році мають відбутися⁴⁴ п'яті ігри, де будуть брати участь команди з 20 країн (приблизно 500 учасників).

2.3. Канада

На 2017 рік в Канаді проживало⁴⁵ понад 649 тис. ветеранів, з яких більше 240 тис. ветеранів з інвалідністю⁴⁶.

У Канаді питанням ветеранів опікуються Міністерство у справах ветеранів (англ. Veterans Affairs), Міністерство національної оборони (англ. Department of National Defence) і Збройні сили Канади (англ. Canadian Armed Forces).

При цьому державну політику щодо ФСР ветеранів реалізують лише Міністерство національної оборони Канади у співпраці із Збройними силами Канади.

Міністерство і Збройні сили Канади реалізують програму **Soldier On**⁴⁷, яка є частиною Canadian Armed Forces Transition

⁴³ Invictus Games Sports: <https://bit.ly/32MKcax>.

⁴⁴ In 5th Invictus Games will join over 500 competitors: <https://bit.ly/3etGJDg>.

⁴⁵ Number of Veterans in Canada: <https://bit.ly/3gDtIzs>.

⁴⁶ Number of Veterans with disability in Canada: <https://bit.ly/3xlqgRN>.

⁴⁷ Soldier On Program: <https://bit.ly/3gzzY5t>.

Group⁴⁸ (укр. Перехідна група канадських збройних сил). Діяльність Soldier On спрямована на відновлення і реабілітацію військовослужбовця або ветерана за допомогою спорту.

Canadian Armed Forces Transition Group надає певний ряд послуг та пільг діючим військовослужбовцям і ветеранам для їхнього повернення у цивільне життя. Особлива увага приділяється тим, хто отримав поранення, ушкодження або захворювання.

Для участі в Soldier On потрібно спочатку звернутись у локальні Canadian Armed Forces Transition Centres, де особі надають всю необхідну інформацію враховуючи її потреби.

Після отримання консультації людина може потрапити в Soldier On. Програма декларує, що військовослужбовець або ветеран матиме змогу отримати грант на покупку необхідного обладнання, а також брати участь у спортивних і фізичних заходах з наглядом спеціалістів.

За весь час існування програми з 2007 року було підтримано близько 7000 військовослужбовців і ветеранів, які отримали поранення, ушкодження чи захворювання. Також було зібрано близько 8 млн канадських доларів на їхню підтримку. Важливо, що Soldier On фінансується за рахунок пожертв канадців, членів Збройних сил, корпорацій, фондів і малого бізнесу.

Варто також зауважити, що команда Invictus Games Canada підтримується саме програмою Soldier On.

2.4. Хорватія

На початок осені 2019 року в Хорватії налічувалось⁴⁹ більше 500 тис. осіб, які мають статус ветерана.

Державну політику щодо ФСР ветеранів реалізує Міністерство хорватських захисників.

У 2017 році відомством був створений будинок хорватських ветеранів⁵⁰ у м. Ліпик – реабілітаційний центр, метою якого є надання всебічної допомоги ветеранам та постраждалому на-

⁴⁸ Canadian Armed Forces Transition Group: <https://bit.ly/32llqau>.

⁴⁹ Кількість ветеранів в Хорватії: <https://bit.ly/3glyiac>.

⁵⁰ Dom hrvatskih veterana: <https://bit.ly/3ej5lZS>.

селенню використовуючи різноманітні інструменти, зокрема спорт.

У закладі може розміститись до 50 осіб, у яких є можливість проходити реабілітацію з проживанням, або перебуванням, тобто після денного курсу повертатись додому. Курс реабілітації йде три тижні, а діяльність закладу забезпечує 18 спеціалістів.

У перший 2017 рік існування Будинку хорватських ветеранів реабілітацію пройшли⁵¹ 362 особи. На наступний 2018 рік вже 847 ветеранів скористались різними реабілітаційними послугами Будинку.

У 2018 році Європейський фонд регіонального розвитку (далі – ЄФРР) і Міністерство хорватських захисників в рамках програми⁵² Фонду “Конкурентоспроможність та згуртованість 2014–2020” профінансували⁵³ будівництво чотирьох Центрів ветеранів у м. Дарувар, Петріньї, Синь і Шибеник на суму 328,7 хорватських кун (понад 52 млн доларів). З них ЄФРР виділив 279,4 млн хорватських кун (більше 44 млн доларів), що складає 85 % від загальної суми фінансування. За планом центри мають бути побудовані до 1 січня 2023 року.

Центри надаватимуть допомогу через тритижневі програми, де крім базової фізичної реабілітації, ветерани братимуть участь у спортивно-оздоровчих та освітніх заходах з метою збереження здоров'я, а також зміни способу життя і усунення шкідливих звичок.

Планується, що чотири центри зможуть обслуговувати⁵⁴ по 12 тис. осіб на рік.

⁵¹ Кількість ветеранів, які пройшли реабілітацію в Будинку хорватських ветеранів. 2017 рік.: <https://bit.ly/3tKGr1b>.

⁵² Operational Programme Competitiveness and cohesion: <https://bit.ly/3extEsl>.

⁵³ Uspostava veteranskih centara u Republici Hrvatskoj: <https://bit.ly/3xrQVoP>.

⁵⁴ Veteranski centri godišnje moći primiti oko 12 tisuća korisnika: <https://bit.ly/3etMzEC>.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФСР

Відсутність законодавчо закріпленого поняття “ветеранський спорт”

Поняття “ветеранський спорт” наразі не закріплене на законодавчому рівні.

25 березня 2021 року Міністр у справах ветеранів Юлія Лапутіна повідомила, що Міністерство працює над змінами до Закону “Про фізичну культуру і спорт”, щоб ветеранський спорт став окремим видом спорту.

Варто зауважити, що ветеранський спорт може включати в себе різноманітні види адаптивного спорту.

Міністерство йде правильним шляхом, адже реалізація цього дозволить виділяти фінансування з державного бюджету саме на ветеранський спорт. Крім того, це дасть правовий статус окремого виду спорту, що водночас відкриває можливості використання різних інструментів для розвитку спорту і системи ФСР ветеранів.

Відсутність федерації ветеранського спорту

Наразі Федерація ветеранського спорту відсутня.

В Законі “Про фізичну культуру і спорт” її завданнями є:

- забезпечення інтересів членів спортивних федерацій, зокрема сприяння захисту їх соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших інтересів;
- сприяння розвитку відповідного виду (видів) спорту шляхом участі у розробленні та виконанні відповідних програм;
- організація та проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, а також залучення різних груп населення до участі у цих заходах;
- сприяння підготовці спортсменів національних збірних команд та забезпечення їх участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях;

- участь у здійсненні кадрового забезпечення розвитку відповідного виду (видів) спорту;
- сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту.

Міністерство молоді та спорту може надати статус національної федерації. Це означає, що у випадку створення Федерації ветеранського спорту і надання їй статусу національної, вона матиме змогу отримувати з державного бюджету фінансову підтримку.

Крім того, як визначено законом національна федерація:

- представляє вид спорту у міжнародних спортивних федераціях;
- здійснює організацію та проведення офіційних міжнародних спортивних змагань на території України та всеукраїнських спортивних змагань;
- інформує Мінмолодьспорту про проведення всіх спортивних заходів та про рейтинг спортсменів за підсумками змагань.

Враховуючи вищевказані завдання створення Федерації із/або без статусу національної може мати позитивний вплив на розвиток спорту і системи ФСР ветеранів.

Це не означає, що відсутність федерації є критичною для ветеранського спорту, але її існування може пришвидшити його розвиток, за умови раціонального управління і відсутності марнотратства коштів федерації.

Кількість реабілітаційних центрів і місць у наявних, що можуть покрити попит ветеранів на ФСР

Попит ветеранів на ФСР достеменно не відомий, а його величина може змінюватись в залежності від доступних реабілітаційних інструментів, бажання самих ветеранів, інформаційної політики щодо ФСР тощо.

Наявна кількість реабілітаційних центрів, що наразі займаються ФСР покриває попит частини ветеранів з інвалідністю.

Водночас є ветерани, які з різних причин не проходять ФСР. Це означає, що з такими особами потрібно окремо працювати і сприяти залученню до ФСР, задля повернення їх функціональних можливостей.

Всього в Україні налічується 9 700 – 10 700 ветеранів з інвалідністю, які брали участь в АТО та/або ООС. При цьому є ветерани, які не діагностовані і не входять у число зафіксованих ветеранів з інвалідністю.

Тобто, в залежності від збільшення попиту ветеранів на ФСР потрібно збільшувати кількість реабілітаційних центрів.

Гарним прикладом створення реабілітаційних центрів або залучення наявних до ФСР ветеранів може бути досвід Хорватії і Сполучених Штатів Америки.

Міністерство хорватських захисників залучило міжнародного донора – Європейський фонд регіонального розвитку для будівництва реабілітаційних центрів саме для ветеранів. Фонд профінансував 85 % від загальної вартості будівництва.

Детальніше див. Розділ 2. Іноземні практики фізкультурно-спортивної реабілітації – 2.4. Хорватія

В США одним із інструментів збільшення кількості реабілітаційних центрів, що займатимуться ФСР ветеранів є грантове фінансування. За програмою 119 наявних недержавних реабілітаційних центрів отримали гранти на ФСР ветеранів. Це дало змогу не використовувати багато грошей на високовартісне будівництво і купівлю обладнання.

Детальніше див. Розділ 2. Іноземні практики фізкультурно-спортивної реабілітації – 2.1. Сполучені Штати Америки – Adaptive Sports Grant Program

Також при збільшенні попиту ветеранів на ФСР потрібно збільшувати кількість місць у наявних реабілітаційних центрах.

Укрцентр “Інваспорт” спільно з Мінмолодьспорту та Мінветеранів могли б провести перемовини з представниками українського великого, середнього і малого бізнесу, а також недержавних організацій і зацікавити їх у підтримці реабілітаційних центрів, здебільшого для збільшення кількості місць для ветеранів.

До прикладу в США є National Disabled Veterans Winter Sports Clinic – захід для ветеранів з інвалідністю, що пропонує тижневу програму реабілітації у комплексі з різними видами адаптивного зимового спорту.

Організатори цього заходу активно залучають фінансування з боку приватних і недержавних організацій, і за 2019 рік зібрали близько 1.4 млн доларів.

Детальніше див. Розділ 2. Іноземні практики фізкультурно-спортивної реабілітації – 2.1. Сполучені Штати Америки

Недостатня популярність фізкультурно-спортивної реабілітації серед ветеранів

Інформування ветеранів з інвалідністю є важливою компонентою у залученні їх до ФСР. Міністерство ветеранів намагається інформувати суспільство щодо ФСР через власний інформаційний портал, але вся подана там інформація не структурована і має вигляд новин.

Одним із можливих шляхів вирішення цієї проблеми є створення окремого інформаційного блоку на порталі Міністерства ветеранів, наприклад такого ж як “Психологічна реабілітація”⁵⁵.

Також прикладом для України можуть бути інформаційні портали Міністерства у справах ветеранів США та Уряду Великої Британії.

До прикладу на порталі Міністерства у справах ветеранів США є окремий блог Управління охорони здоров’я ветеранів, де розміщена вся інформація про існуючі заходи і програми з адаптивного спорту.

Водночас на сайті Уряду Великої Британії є інформаційний блок Support services for military and defence personnel and their families, в якому є підблок Welfare and support. Тут описана вся необхідна інформація про наявні реабілітаційні центри ФСР, програми, тощо.

Міністерству ветеранів варто звернути увагу на питання інформування суспільства щодо ФСР на своєму порталі.

При цьому для популяризації ФСР серед ветеранів з інвалідністю важливо регулярно проводити інформаційні кампанії щодо наявних інструментів ФСР використовуючи інформаційний портал і соціальні мережі, а також залучати ресурси недержавних організацій, приватного сектору та органів місцевого самоврядування.

⁵⁵ Блок “Психологічна реабілітація” на сайті Міністерства ветеранів: <https://bit.ly/3njMNm8>.

ВИСНОВОК

В Україні є велика кількість військовослужбовців і ветеранів, які потребують фізкультурно-спортивної реабілітації. Їхня кількість щороку збільшується з різних причин, зокрема через бойові дії. Водночас система ФСР в Україні має ряд проблем, що негативно впливають на її розвиток, і, відповідно на відновлення ветеранів з інвалідністю. Одна з цих проблем, а саме відсутність законодавчо закріпленого поняття “ветеранський спорт” почала вирішуватись, що є позитивною ознакою для системи ФСР. При цьому іншим проблемам приділено не багато уваги, хоча їхнє вирішення може не потребувати великих фінансових витрат із державного бюджету.

Це продемонстрували закордонні країни, що шляхом плідної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування, недержавних організацій, приватного сектору і міжнародних організацій досягли того розвитку системи ФСР, на якому вони зараз є.

Але для України спершу важливо дізнатись більш точну кількість ветеранів з інвалідністю, а також кількість тих, хто потребує саме ФСР. Ця інформація є необхідною для розуміння подальшого розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації.

